

Krăgla masa. „Zlatnijat vek na car Simeon: polityka, religia i kultura”, s. 5. Stanev, Universitetsko Izdatelstvo, Sv. Kliment Ochridski, Sofija 2014, ss. 110

W 2013 r. odbył się w Sofii III Międzynarodowy Kongres Studiów Bułgarystycznych (23–26 V), w którym uczestniczyli zarówno bułgarscy, jak i zagraniczni uczeni, zajmujący się różnymi aspektami dziejów i kultury Bułgarii. Prezentowana publikacja stanowi owoc obrad w ramach tzw. okrągłego stołu, którego temat brzmiał: *Złoty Wiek cara Symeona: polityka, religia i kultura*.

Panowanie Symeona znajduje się już od dawna w obrębie zainteresowania uczonych i, co trzeba wyraźnie podkreślić, nie tylko bułgarskich, w tym i piszącego te słowa. Symeon to władca niewątpliwie wybitny, który doprowadził Bułgarię do roli mocarstwa, niebezpiecznego przeciwnika Bizancjum. Jest znany nie tylko ze swoich osiągnięć politycznych czy militarnych, ale również ze swego oddziaływania na ówczesną kulturę, która za jego czasów osiągnęła wysoki poziom, stąd często określa się jego panowanie mianem *Złotego Wieku*.

Prezentowana książka zawiera siedem tekstów.

Pierwszy z nich wyszedł spod pióra Liljany Simeonowej, a nosi tytuł *Bălgaro-vizantijskija tărgovija v navečerieto na 913* (s. 7–23). Autorka zajmuje się w nim wymianą handlową między Bułgarią i Bizancjum i to nie tylko, jak sugeruje tytuł, w przededniu roku 913. Swoje rozważania rozpoczyna na dobrą sprawę już od początków wieku VIII (układ bułgarsko-bizantyński z 716 r.). Autorka zbiera rozproszone w źródłach informacje dotyczące organizacji tej wymiany, miejsc, w których do niej dochodziło, asortymentu, opłat celnych. Próbuje określić jej znaczenie dla obu państw. Zastanawia się nad kwestią reeksportu towarów bułgarskich przez Bizancjum i produktów bizantyńskich przez Bułgarię. Tekst warty zauważenia, choćby z tego względu, że tematyka gospodarcza stosunkowo rzadko podejmowana jest przez uczonych, zajmujących się dziejami średniowiecznej Bułgarii, i że wyszedł spod pióra znakomicie zorientowanej w tej tematyce Autorki.

Vlada Stankovič w tekście *The crowning of Symeon in 913, revisited, historical context, causes and consequences* (s. 24–29) powraca do

jednego z najbardziej dyskutowanych epizodów w dziejach stosunków bułgarsko-bizantyńskich, a tak opisanych przez jedno z bizantyńskich źródeł: *Mikołaj wyszedł Symeonowi naprzeciw, wówczas Symeon pochylił przed nim głowę. Patriarcha zatem odmówił modlitwę i zamiast korony położył na jego głowie swoje epiptarion*¹. Uczeni na różne sposoby interpretowali tę ceremonię, m.in. jako cesarską koronację i błogosławieństwo, duchowe usynowienie, wreszcie próbę oszukania Symeona, który miał ją rozumieć jako koronację, którą w istocie nie była. Serbski badacz po krótko przedstawia istotę sporu i nie tyle prezentuje własne stanowisko, co postuluje przyjrzenie się tej ceremonii raz jeszcze z wykorzystaniem nowych edycji istotnych dla tej kwestii źródeł i poszerzonego o nowe znaleziska materiału sfragistycznego. Proponuje również bardziej kontekstowe, niż działo się we wcześniejszych badaniach, spojrzenie na tę ceremonię. Zgadając się z postulatami badacza, sugerowałbym jednak nieprzywiązywanie specjalnej wagi do ewentualnego zamiaru wykorzystania przez Symeona stanowiska basileopatora, którym zwyczajowo był cesarski teść, do odgrywania jakiejś roli w sprawowaniu władzy w Bizancjum. Wątpliwość tę uzasadniłem szerzej już jakiś czas temu².

Angeł Nikołow w artykule zatytułowanym *Carskata titla na Simeon I kato istoriografski i političeski problem* (s. 30–40) przedstawia początki i rozwój dyskusji dotyczącej kwestii tytułu cesarskiego Symeona I. W obrębie jego rozważań znalazły się poglądy Marina Drinowa³, Spiridona N. Pałauzowa⁴, Aleksandra F. Gilferdinga⁵, Kon-

¹ *Leonis Grammatici Chronographia*, rec. I. Bekker, Bonnae 1842, s. 292 (tłum. A. Brzóstkowska – *Kronika Leona Gramatyka*, [w:] *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, seria grecka*, z. 5, Warszawa 2009, s. 79, 81). Także w innych źródłach ceremonia ta ukazana jest w nader podobny sposób: *Georgius Monachus Continuatus*, V, 9, 7, [w:] *Patrologia Graeca*, t. 110; *Theophanes Continuatus*, ed. B.G. Niebuhr, rec. I. Bekker, Bonnae 1838, s. 385; *Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum*, rec. I. Thurn, Berlin 1973, s. 200 (dalej: Jan Skylitzes).

² M.J. Leszka, *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*, Łódź 2013, s. 144–146. Patrz również: N. Kănev, *Stremłjal li se e bǎlgarskijat vladetel Simeon I Veliki (893–927 g.) kǎm ranga na vizantijski basileopator?*, [w:] *Bǎlgarija, Bǎlgarite i Evropa – mit, istorija, sǎvremije*, t. II, *Naučna konferencija 31 oktombri 2007*, ed. D. Dimitrov, Veliko Tǎrnovo 2008, s. 61–67.

³ M. Drinov, *Južnyje slavjane i Vizantija v X veke*, [w:] idem, *Izbrani sǎčinenija*, ed. I. Dujčev, t. I, *Trudove po bǎlgarska i slavjanska istorija*, Sofija 1971, s. 434–587. Pierwsze wydanie w 1875 r.

⁴ S.N. Palauzov, *Vek bolgarskago carja Simeona*, Sankt-Peterburg 1852.

⁵ A. Gilferding, *Pis'ma ob istorii serbov i bol'gar*, Moskva 1855.

stantina Jirečka⁶, wreszcie Wasila Zlatarskiego⁷. Autor wskazuje, że ten ostatni był pierwszym uczonym, który przy konstruowaniu swoich poglądów, dotyczących ewolucji tytulatury Symeona, wykorzystał pełen korpus źródeł pisanych. Jednocześnie zwraca uwagę, że poglądy W. Zlatarskiego obciążone są patriotycznymi pobudkami. Mimo to – co słusznie zauważa Autor – stały się impulsem do dalszej dyskusji.

Milijana Kajmakamowa w tekście *Bălgarskata istoričeska kultura prez „Zlatnija vek” na car Simeon (893–927)* (s. 41–56), charakteryzuje bułgarską kulturę historyczną w dobie Symeona. Autorka podkreśla wyjątkową popularność w tym okresie literatury historycznej. Wtedy to powstały tłumaczenia na język słowiański m.in. *Kroniki wielkanocnej, Chronografii* Jana Malalasa czy *Eklogé chronografias* Jerzego Synkellosa, jak również dzieła oryginalne, takie jak: *Historyki* Konstantyna Presławskiego i tzw. *Bułgarski chronograf*. Jak się powszechnie sądzi, rolę inspiratora, przy powstawaniu zarówno tłumaczeń, jak i prac oryginalnych, odegrał sam Symeon, człowiek znakomicie znający kulturę bizantyńską. Władca, jak przekonywująco argumentuje M. Kajmakamowa, chciał wykorzystać literaturę do ideologicznego uzasadnienia swojej pozycji tak wewnątrz Bułgarii, jak i w chrześcijańskiej ekumenie. Temu ostatniemu celowi służyło wpisanie losów Bułgarii w dzieje powszechne i określenie jej miejsca w boskim planie. Było to szczególnie istotne w sytuacji, kiedy państwo bułgarskie rywalizowało z cesarstwem bizantyńskim.

Petăr Angelow w tekście *Obrazăt na car Simeon văv vizantijskata knižnina* (s. 57–79) przedstawia wizerunek Symeona, jaki znajdujemy w bizantyńskiej literaturze. Symeon, jako postać wybitna, wielowymiarowa, został dostrzeżony i oceniony tak przez swoich współczesnych, jak i późniejsze pokolenia. Szczególnie wyraziście jego postać rysuje się w źródłach bizantyńskich ze względu na fakt, że przysporzył Bizantyńczykom wiele problemów i udało mu się osłabić ich hegemonię na Półwyspie Bałkańskim. Nie jest niczym dziwnym, że bizantyńscy autorzy koncentrowali swoją uwagę na poczynaniach militarnych Symeona i oceniali go przez pryzmat własnych interesów, dla których stanowił znaczne zagrożenie. Do tego dochodził wątek religijny – Symeon śmiało wystąpić przeciw swoim współwyznawcom, star-

⁶ K. Jireček, *Istorija na bălgarite. S popravki i dobavki ot samija avtor*, red. P.Ch. Petrov, Sofija 1978. Pierwsze wydanie 1878 rok.

⁷ V.N. Zlatarski, *Istorija na bălgarskata dăržava prez srednite vekove*, t. I.2, *Părvo Bălgarsko Carstvo. Ot slavjanizacijata na dăržavata do padaneto na Părvo Carstvo*, Sofija 1927.

szym braciom w wierze, którym Bułgarzy zawdzięczali włączenie w obręb chrześcijańskiej ekumeny. *Dla Bizantyńczyków Symeon to syn, który wystąpił przeciwko cesarzowi, swemu duchowemu ojcu. Uzurpator i tyran, który nie umie rządzić poddanymi. Do tego człowiek chciwy i lubiący wojaczkę. Choć mieniący się chrześcijaninem, to jednocześnie odpowiedzialny za przelew chrześcijańskiej krwi, za niszczenie kościołów i klasztorów, cierpienia szerokich mas społeczeństwa bizantyńskiego*⁸. P. Angelow dokonuje wnikliwej analizy pełnego korpusu źródeł bizantyńskich wzmiankujących Symeona, koncentrując, i słusznie, swoją uwagę przede wszystkim na źródłach epistolograficznych oraz na mowie *Na pokój z Bułgarami*, a więc źródłach współczesnych czy prawie współczesnych Symeonowi (mowa powstała najpewniej wkrótce po jego śmierci). Szkoda, że w swoich rozważaniach bułgarski badacz nie odwołuje się do wyników badań innych współczesnych uczonych, tracąc tym samym szansę na poszerzenie swojej perspektywy badawczej⁹.

Georgi Nikołow w przeglądowym tekście zatytułowanym *Bългарската идеја за завладјаването на Carigrad prez Srednovekovieto* (s. 80–102) przedstawia historię bułgarskiej idei zawładnięcia Konstantynopolem (do XIV w.). Nie negując generalnych wniosków Autora, chciałbym zwrócić uwagę, że chyba przecenia się, szczególnie w nauce bułgarskiej, dążenie Symeona I Wielkiego do zdobycia stołecznego miasta Bizantyńczyków, które miałyby stać się centrum słowiańsko-greckiego imperium. Analizując działania Symeona związane z Konstantynopolem, można zauważyć praktycznie jedną poważną próbę zorganizowania przedsięwzięcia, które mogłoby przynieść zajęcie Miasta. Symeon, mając świadomość, że do zdobycia Konstantynopola potrzebna jest flota, podjął działania na rzecz zbudowania koali-

⁸ M.J. Leszka, *Symeon I Wielki...*, s. 275.

⁹ J. Howard-Johnston, *A short piece of narrative history: war and diplomacy in the Balkans, winter 921/2–spring 924*, [w:] *Byzantine Style, Religion and Civilization. In Honour of Sir Steven Runciman*, ed. E. Jeffreys, Cambridge 2006, s. 340–360 (tu interesująca interpretacja listów Romana Lekapena/Teodora Dafnopatesa); G. Strano, *Simeone di Bulgaria negli epistolari di Leone Magistro Choïrosphaktes, Nicola Mistico e Teodoro Dafnopate*, [w:] *Medioevo e dintorni. Studi in onore di Pietro De Leo*, vol. I, red. A. Vaccaro, M. Salerno, Soveria Mannelli 2011, s. 389–402; K. Marinow, *In the Shackles of the Evil One: The Portrayal of Tsar Symeon I the Great (893–927) in the Oration „On the Treaty with the Bulgarians”*, „Studia Ceranea” 1 (2011), s. 157–190; M.J. Leszka, *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII–pierwsza połowa XII wieku)*, Łódź 2003, s. 89–123; idem, *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*, Łódź 2013, s. 259–275.

cji z Arabami. Wysłał swoich posłów do fatymidzkiego kalifa Ubajdalaha al-Mahdiego, władcy Afryki Północnej, rezydującego od 921 r. w Al-Mahdija, z propozycją zawarcia sojuszu wymierzonego w Bizancjum. Bułgarski władca chciał, by celem tego układu było zorganizowanie wyprawy na Konstantynopol. Arabowie mieliby zaangażować się w nią swoją flotą, zaś Bułgarzy wojskami lądowymi. Zdobycze miały być dzielone po równo, zaś sam Konstantynopol miał przypaść Arabom¹⁰. Znamienne jest, że według Jana Skylitzesa Symeon gotów był oddać Konstantynopol w ręce Arabów. Przekazu tego niestety nie można skonfrontować z innymi źródłami. Gdyby rzeczywiście takie było stanowisko Symeona, to znaczyłoby, że posiadanie Miasta było dla niego drugorzędne. Ważny był natomiast fakt samego wkroczenia do bizantyńskiej stolicy. Tak jak sto lat wcześniej Krum chciał zgody Leona V na uderzenie włócznią w Złotą Bramę, co symbolicznie oddawałoby Miasto pod jego władanie¹¹, tak Symeon szedł krok dalej. Chciał wkroczyć do Konstantynopola, tym samym stając się przynajmniej na chwilę jego panem. Aktem tym upokorzyłby Bizantyńczyków, a sam zapisał się jako ich pogromca. Być może – choć tego udowodnić się nie da – byłby to również swoisty rewanż za zdobycie Pliski przez Bizantyńczyków w 811 r. Nawet gdyby przekaz Jan Skylitzesa niewiele miał wspólnego z prawdą, to wyraźnie świadczy, że bizantyński kronikarz – czy może źródło, z którego czerpał – uznawał, że nie było celem Symeona władanie Konstantynopolem. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że wzmianka o negocjacjach Symeona z kalifem nie pojawia się przy okazji relacjonowania przez kronikarza panowania Romana Lekapena, a w związku z wyprawą Bizantyńczyków na Sycylię w początkach rządów Nikefora II Fokasa. Czyni ją to mniej zależną od dość jednolicie brzmiących przekazów bizantyńskich autorów, dotyczących bułgarskiego władcy.

Trzeba nadmienić, że próba pozyskania Arabów do wspólnej akcji przeciw Bizantyńczykom zakończyła się niepowodzeniem Symeona, co było w jakiejś mierze efektem skutecznej kontrakcji tych ostatnich.

Dimo Češmedžiew swój artykuł *Car Petăr vāv vizantijskite izvori* (s. 103–110) poświęcił nie tyle temu, w jaki sposób Bizantyńczycy

¹⁰ Jan Skylitzes, s. 264; K.S. Krāstev, *Bālgarija, Vizantija i Arabskijat svjat pri caruvaneto na Simeon I Veliki (893–927)*, „Bulgaria Mediaevalis” 3 (2012), s. 311–314; kwestią dyskusyjną jest datowanie tego wydarzenia. Uczeni wskazują na rok 923, 924, a nawet 925.

¹¹ Na temat tego wydarzenia patrz: M.J. Leszka, *Leon V i chan Krum w świetle fragmentu Chronografii (AM 6305) Teofanosa Wyznawcy*, „Przegląd Nauk Historycznych” 6 (2007), s. 109–117.

ukazywali następcę Symeona, jego syna Piotra (927–969), co sugeruje tytuł, a próbie odpowiedzi na pytanie, dlaczego Piotr nie pojawia się w dziełach bizantyńskich hagiografów Jerzego Skylitzesa i Teofilakta, arcybiskupa Ochrydy. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest, zdaniem uczonego, negatywna ocena Piotra obecna w niektórych źródłach bizantyńskiej proveniencji.

Scharakteryzowana powyżej publikacja odzwierciedla, przynajmniej w jakimś stopniu, kierunki badań podejmowanych przez uczonych zajmujących się epoką Symeona. Teksty w niej zawarte z jednej strony stanowią posumowanie stanu wiedzy, z drugiej zaś mogą być inspiracją do dalszych poszukiwań.

Mirosław J. Leszka, Uniwersytet Łódzki